

ANOS 40 E 50 (INSTAURACIÓN DO RÉXIME)

A partir dos seguintes documentos elaboraremos unha composición de texto histórico sobre o período dos anos 40 e 50 en España.

O sistema político existente en España desde 1939 a 1975 denomínase réxime Franquista e é considerado unha ditadura xa que Franco asumiu todos os poderes.

O Réxime Franquista baseaba a súa lexitimación na “vitoria” e xustificaba as súas decisións na necesidade de “salvar España do mal” (liberalismo e socialismo) e mantela en paz.

Este réxime político afirmábase en certos principios ou bases ideolóxicas negativas, pois era antiliberal, anticapitalista, antidemocrático, antiparlamentarista e anticonstitucionalista, antimultipartidista, antisocialista e anticomunista, antirracionalista e antiilustración, antimonárquico e antirrepublicano; antisemita, antifederalista e antiautonomista. Por outra banda, afirmábase en certas bases afirmativas defendendo o caudillismo, o nacionalsindicalismo; o nacionalcatolicismo, o militarismo e o hipercentralismo.

Franco crea un réxime político a imitación fascista: un líder, un partido, un sindicato e intervencionismo do estado na economía, o cal maquilla con leis pseudodemocráticas, que ignoran os principios liberais, como o “Foro do Traballo” (1938), copiado do fascismo italiano, para regular as relacións laborais entre empresarios e sindicatos e o papel do novo sindicato único obrigatorio baixo o control total dos dirixentes da Falanxe; pero négase a crear unha Constitución. Consérvase sempre o carácter militarista, integrista católico e nacionalista español (unha España grande e libre), inicialmente fronte a ONU, países europeos e EEUU e sempre fronte ós nacionalistas vascos e cataláns.

O réxime franquista perdurou no tempo debido ao apoio, directo ou indirecto, da inmensa maioría da poboación, polo que ata os anos setenta, as protestas obreiras, estudiantís e nacionalistas periféricas foron moi débiles. O réxime, para asegurar a submisión da poboación, recorreu á militarización da vida social, á propaganda e á represión.

As tres familias sociais clave no apoio a Franco foron a Falanxe, case todos os falanxistas aceptaron a imposición de Franco como xefe do partido e trataron de aproveitar a posguerra para converterse nos controladores da vida política e sociolaboral. Coa apertura dos anos 50 perderon protagonismo político; a Igrexa, os bispos católicos encargáronse de lexitimar e gabar a Franco a cambio de privilexios económicos, influencia política e do monopolio sobre a cultura e a educación dos españois (nacionalcatolicismo). Durante os anos 60, mentres os membros do Opus Dei pasaron a ter un grande protagonismo político ocupando moitos cargos de ministros, unha pequena parte do clero deixou de gabar a Franco para reclamar máis liberdade para os españois; e o Exército, Franco controlou sempre os distintos mandos do exército e valeuse do seu título de xeneralísimo dos exércitos para reforzar o seu poder político. Superados os problemas iniciais de 1945-47, cos xefes militares partidarios de restaurar a monarquía borbónica, sempre gozou dunha fidelidade total.

Ademais, destacaron no apoio ao franquismo os grandes terratenentes de Extremadura e Andalucía; os empresarios industriais de Cataluña e o País Vasco; os empresarios financeiros; a pequena burguesía das capitais de provincia e o campesiñado do centro e norte de España. Durante os anos 60 foi clave o apoio dos emigrantes rurais que, como obreiros nas urbes, toleraron un réxime político represivo e antidemocrático coa escusa de que lles ofrecía paz e benestar económico.

O fin da Guerra Civil (1936-1939) non implicou o remate das tensións e a paz. Abriu camiño a un longo período no que os sublevados administraron a súa “vitoria” sobre os vencidos.

A etapa de posguerra ou autárquica (anos 40) caracterizouse pola represión política; exilio, cárcere, marxinación social, prohibición de partidos e sindicatos e negación das liberdades de reunión e asociación; o control ideolóxico, o 90% dos intelectuais, artistas, científicos e mestres que non se mostraron entusiastas co novo sistema político pasaron polo cárcere ou abandonaron o país; o control social, ao finalizar a guerra moitos españois perderon o seu traballo e foron substituídos por persoas ligadas á Falanxe, moitas veces menos preparados. Os falanxistas crearon un sistema policial de denuncias obrigatorias baseado na Lei de Responsabilidades Políticas (1939) (facilitaba punir a todos aqueles afíns á República), de toda persoa que tivera colaborado co sistema republicano, moitos por

temor a esta represión mostraban un grande entusiasmo cara os “vitoriosos”; as dificultades nas relacións exteriores, a amizade de Franco con Hitler e Mussolini nos primeiros anos da II Guerra Mundial, fixeron moi complicadas as relacións do Estado Franquista cos triunfadores na II Guerra Mundial e propiciaron a resolución condenatoria da ONU, o peche da fronteira con Francia e a retirada de embaixadores de case a totalidade de países (bloqueo diplomático e económico agás de produtos básicos e de alimentos arxentinos). A reunión de Franco e Hitler en Hendaya (1940) e a axuda económica arxentina resultaron feitos clave; e por último, a autarquía económica, as dificultades económicas da posguerra estiveron motivadas polas perdas demográficas (mortos e exiliados), as destrucións de infraestruturas viarias e a caída da produción agrícola e gandeira e o peche dos mercados exteriores. O sector industrial tivo unha menor influencia, pois tanto a industria téxtil catalán, como a industria siderúrxica vasca e os estaleiros mantiveron a súa capacidade produtiva.

No 1942 Franco decreta a “Lei Constitutiva das Cortes”, para disfrazar o carácter totalitario do sistema creando unha cámara de procuradores que aprobarán as leis que lles postule o xefe do Estado, no 1945, “O Foro dos Españóis”, para acelerar a maquillaxe do sistema debido ao rexeitamento internacional con esta pseudo declaración de dereitos e deberes que pretendía simular unha Constitución e no 1945 “A Lei do Referendo” para simular ante os outros Estados a existencia de sufraxio en España.

A economía de posguerra caracterizase por un nivel de produción moi baixo (tardarase case vinte anos en alcanzar o nivel produtivo de 1936); unha ruína total da Facenda Pública (o goberno republicano gastou o ouro do Banco de España en mercar armas a URSS e os sublevados endebedaron o futuro estado franquista mercando armas a Italia e Alemaña); unha moeda de escaso valor, pois a escasa produción e o déficit da Facenda fixeran que a peseta perdera o 50% do valor; unha inflación xigantesca xa que ante a escaseza de produción se dispararon os prezos; unha fame xeneralizada que provocou a emigración de moitos ós espazos rurais; un ciclo de enfermidades epidémicas favorecido pola pobre alimentación e a escaseza de medicamentos e un abastecemento controlado de produtos básicos a prezos taxados (as “cartillas de racionamento” fomentaron os negocios especulativos do mercado negro ou estraperlo, pois a pesar das prohibicións, a maioría das compravendas facíanse no mercado negro. Moitos enriquecéronse especulando coa miseria dos demais e moitas autoridades aceptaron os subornos dos especuladores do estraperlo.

Ante as dificultades económicas e o bloqueo comercial internacional, o réxime franquista apostou por proclamar a autosuficiencia, defendendo a capacidade de España de autoabastecerse sen necesidade de mercado exterior: nacionalismo económico ou autosuficiencia autárquica, pero realmente a autarquía non foi radical, pois sempre se importaron produtos clave como o petróleo.

Para promover a industrialización e favorecer a política autárquica, o estado creou o INI (Instituto Nacional de Industria); nacionalizou as comunicacións telefónicas, o transporte aéreo (Iberia) e moitas minas, ademais, impulsou as obras públicas.

A política de intervención do Estado na economía non permitiu grandes resultados, pero a fixación de salarios moi baixos fixo posible que os empresarios lograsen altos beneficios.

As inversións do goberno na industria (clave para fortalecer de armamento ó exército) prexudicou as reformas na agricultura e gandería e os campesiños, que tanto axudaron ós sublevados a gañar a guerra, víronse desamparados na posguerra ante as malas colleitas provocadas polas continuas fases de secas. Durante a posguerra, certos sectores mostráronse descontentos con Franco e o seu sistema político e económico.

A oposición divídese en dous grupos: a externa e a interna. Dentro da externa podemos falar de dous grupos tamén: o exilio exterior, sen capacidade organizativa e formado na súa maior parte polo bando derrotado, comunistas, anarquistas e liberais reformistas de centro esquerda. Fórmase un goberno no exilio en México presidido por Lázaro Cárdenas. O exilio interior, é dicir, os que se quedaron en España, tamén se pode dividir en dous bandos: aqueles que manifestaron antes unha vida pública a favor da República, como os comunistas que se esconderon nos montes e organizaron o maquis ou guerrilla antifranquista como fórmula de defender a restauración da República, coa esperanza de que o fin da II Guerra Mundial implicase o fin do fascismo-nazismo-franquismo (pero o rexeitamento

internacional non debilitou o suficiente a Franco, que aproveitando a Guerra fría dos anos 50 logrou o recoñecemento progresivo do Vaticano e dos EEUU). Os comunistas abandonaron a fórmula da guerrilla e optaron pola presión desde o exilio e desde o interior; e aqueles que eran adeptos á República pero non tiñan probas na súa contra fanse adeptos ao Réxime e tentan provocar a súa caída ata que se acaban as esperanzas. No 1944 prodúcese o último intento de invadir España polos republicanos, intentan invadir o Vall d'Arán pero a Garda Civil derrótaos e xa non hai máis intentos de resistencia.

A oposición interna ten a súa orixe nas desaveniencias na convivencia do goberno debido á heteroxeneidade ideolóxica que aglutinaba o bando sublevado. Os falanxistas radicais que reclamaban unha política máis anticapitalista e antimonárquica, pero foron silenciados con represión ou obrigados a abandonar a Falanxe; os carlistas estaban integrados no goberno e non deron problemas; os monárquicos juanistas que apoiaban os dereitos ó trono de Don Juan de Borbón e o seu Manifesto de Lausanne de 1945 (ofrecía ós españois a restauración da monarquía dos Borbóns como forma de reconciliación e de paz), pero foron adormecidos coa Lei de sucesión á xefatura do Estado de 1947 (España pasaba a ser un reino e Franco permanecía como ditador vitalicio con dereito a elixir o príncipe sucesor). Tamén Don Juan, en 1948, acepta a situación e manda ó seu fillo Juan Carlos para que sexa educado en España, a pesar disto, Franco non confirma a elección de Juan Carlos como príncipe ata 1969; e os socialistas, que dubidaban entre apoiar a oposición monárquica ou continuar apoiando ó goberno republicano no exilio, non inquietaron a Franco.

Polo tanto, o réxime franquista logrou con facilidade controlar e debilitar o malestar dos falanxistas radicais, dos militantes monárquicos, dos socialistas, da guerrilla comunista e dos republicanos no exilio. Só cabe mencionar como explosión de malestar a folga dos 30000 obreiros das industrias biscaíñas en 1947.

A etapa de apertura ou anos 50 son a culminación do fracaso das medidas autárquicas da década anterior e da necesidade de aumentar o comercio exterior.

Hai unha serie de feitos clave que favorecen o aperturismo: o contexto internacional da Guerra Fría (iniciada en 1947 coa Doutrina Truman antisocialista, agrávase en 1948 co bloqueo de Berlín e en 1949 coa Revolución chinesa e chega á tensión máxima en 1950-1953 coa Guerra de Corea), favoreceu o recoñecemento político e as axudas económicas a Franco, pois pasou a ser considerado, especialmente polos EEUU como un aliado interesante do bloque capitalista, no enfrontamento co bloque socialista dirixido pola URSS. “O concordato do Vaticano” e “Os acordos defensivos cos EEUU do 1953, marcan a confirmación da apertura e recoñecemento internacional (España interesaba como aliada anticomunista aínda que tivera un sistema político totalitario rexeitado polos estados democráticos europeos, que continuaron a rexeitar España como posible membro da CEE).

O Concordato do Vaticano de 1953 que substitúe ao de 1851 confirma o apoio que Franco recibira das propias autoridades católicas desde a sublevación e Guerra Civil. O clero católico aseguraba a confesionalidade do estado e apoio económico. Os bispos comprometíanse a que o clero reforzara a propaganda do Caudillo como salvador da patria e o Papa recoñecía a Franco o dereito a propoñer os bispos que el fose a nomear.

Os Acordos cos EEUU (1953), acordos militares e económicos que foron resultado dun longo proceso de reunións e visitas de técnicos militares, que puxo fin a un desencontro arrastrado desde o século XIX, os acordos definen unha cesión de soberanía sobre certos espazos onde se instalarían bases americanas (Rota, Madrid e Zaragoza) como parte do sistema de defensa nunha posible guerra contra a URSS que os EEUU podían empregar sen necesidade de autorización do goberno español, a cambio de axuda económica e produtos de primeira necesidade para superar o racionamento, desmontar o mercado negro e estabilizar os prezos (esta axuda foi moito menor que a recibida polos estados europeos occidentais no Plan Marshall de 1948), pero sobre todo, Franco obtiña recoñecemento internacional do seu réxime sen facer rectificacións, que se confirma en 1955 coa aceptación de España como membro da ONU.

Nos anos 50 os gobernantes franquistas trataron de revisar o ríxido intervencionismo estatal e suprimiron o racionamento e decretaron a liberdade de prezos e comercio; a apertura exterior facilitou a entrada de materias primas e tecnoloxía que fixeron florecer a industria. Porén, os cambios no sector

agrícola foron escasos pola falta de inversións de estilo capitalista no campo.

O ministro de traballo Girón logrou manter os salarios taxados, pero tivo que admitir horas extras, traballo en festivos e vacacións.

A apertura exterior coincidiu co aumento do nivel de vida dos traballadores europeos, que aproveitaron a devaluación da peseta e as vacacións pagadas para facer turismo en España debido ao sol barato. O desenvolvemento do turismo provocou unha entrada masiva de divisas, que permitiron equilibrar a balanza de pagamentos co exterior e implicou un lento cambio de costumes e desexos de liberdade en España.

Como a fins dos 50, a economía continuaba asfixiada, os dirixentes da banca presionan a Franco para que prescinda dos políticos falanxistas e aposte por ministros preparados en economía. Franco decreta a “Lei de Principios do Movemento Nacional” (1958) para fortalecer á Falanxe cando decide prescindir dos falanxistas e escoller como ministros a técnicos ligados ao Opus Dei de ideas económicas liberal-capitalistas e de ideas políticas conservadoras-traditionalistas. Os tecnócratas convencen a Franco da necesidade dun Plan de Estabilización para sanear a economía e intentar o desenvolvemento de España. O Plan de estabilización de 1959 servirá para facer desaparecer as medidas autárquicas, confirmar a apertura e iniciar un longo período de desenvolvemento.

En Galicia, tivo especial protagonismo a guerrilla, debido á súa orografía. Ademais, é un dos lugares que sofren a rerruralización na etapa autárquica pola falta de abastecemento nas cidades, xa que o policultivo de autoconsumo de minifundio paliou en parte os rigores da posguerra.

Como conclusión podemos dicir que o réxime franquista comeza sendo moi intransixente e tomando medidas drásticas como as autárquicas para logo irse maquillando e adaptándose ao novo contexto internacional, proceso que cristalizará coa entrada de España na ONU en 1955.